

לפתרון בעיית הכשרת הקצונה בצה"ל

רן ברץ

ברברה טוכמן ונורמן דיקסון, שספריהם בעיקר משעשעים, רחוקה מלעשות כן, הוא טוען כי (א) "רוב הצבאות בהיסטוריה תפקדו גרוע ביחס ליכולתם הפוטנציאלית", וכי (ב) "רוב הקרבות היו כושלים על פני" (1) "תפקוד הגייסות", (2) "המחיר ששולם", ו-(3) "כיוון שהמשימות לא הושגו". אלו טענות גורפות ומוזרות, שלעיון בהן השלכות חשובות על אבחוננו.

א. מן הטענה שניתן לקבוע שביצועי הצבאות רחוקים מן הפוטנציאל שלהם, משתמע שאפשר לדעת מהו אותו פוטנציאל במנותק מן התוצאות שהשיגו בפועל. גלום כאן כשל מובהק: זוהי היסטוריית "אילון" ספקולטיבית, מסוג טענותיה המוזרות של ברברה טוכמן (אחריה מחרה-מחזיק מילשטיין בכותרת ובגוף מאמרו), המעידה על שימוש בלתי מושכל במושגי הכוח והפועל. הניתוח ההיסטורי צריך להתבסס על העובדות; הרי אנו יודעים למה היה מסוגל צבא כלשהו אל מול אויב נתון, שכן נתון לנו, כהיסטוריונים, פועלו הממשי בשדה הקרב. אם ישנה איוולת היסטורית-צבאית, הרי בדרך-כלל מקורה בהערכה-מראש גבוהה מדי של הפוטנציאל הצבאי היחסי, המתרסקת אל קרקע המציאות. אך מילשטיין מתעלה על כך: הוא מעריך את הפוטנציאל הצבאי כגבוה מדי (ביחס לביצועיו בפועל) אחרי שכבר התברר שוויו בשדה הקרב! דהיינו, במקום להסיק מכישלון ותבוסה שיכולת צבא מסוים לא הייתה גבוהה כפי שהוערך-מראש (תהיה הסיבה לכך אשר תהיה, שהרי יכולת צבאית היא תוצאה של שילוב גורמים רבים), הוא מסיק שהיה חוסר מיצוי של פוטנציאל שהוא בלתי-תלוי בביצוע. זוהי טענה ריקה,

ק שה שלא להסכים עם חלקים נרחבים מביקורתו של אורי מילשטיין במאמרו: "מצעד האיוולת של צה"ל ואיך להיחלץ ממנו", שפורסם במתגב 3, 2007. אין ספק, למשל, כי קציני צה"ל "שוהים בתפקידיהם תקופות קצרות יחסית", כי "צה"ל שם את הדגש על הניסיון הקרבי ומזלזל בהכשרה האינטלקטואלית" (כיום מזלזלים אפילו בניסיון הקרבי, כפי שמעידים מינוי דן חלוץ לרמטכ"ל ורק לאחרונה מינוי דן הראל לסגן הרמטכ"ל), כי "מערכת הביטחון מגבה, פחות ופחות, מטרות לאומיות וכמעט שאינה מעניקה למנהיגים חופש תמרון", ובעיקר כי ישנה בעיה במסלול ההכשרה והקידום של הקצונה בצה"ל, שסופה קצינים שאינם אינטלקטואלים צבאיים ואינם מצביאים מקצועיים די הצורך. מלבד ביקורת המזהה באופן נקודתי כשלים בשדה הקרב ובמצבאות, מציע מילשטיין גם ניתוח עומק שתפקידו להצביע על הסיבה הבסיסית לליקויים ואף מוסיף פתרון פרי הגותו. השניים האחרונים ראויים לדיון רציני וכאן יועמדו במבחן הביקורת. לצד הביקורת תועלה גם השקפה אחרת באשר לשרש הבעיה, ויוצע צעד ישים ראשוני לפתרונה.

הנחות יסוד ברקע הדיון

ל פני שנבחן את זיהוי הבעיה ופתרונה על-פי מילשטיין, כדאי לבדוק כמה ממסקנותיו היסודיות והכלליות יותר. מלבד העובדה שמילשטיין סבור ש"רוב מפקדי הצבא בהיסטוריה היו אנטי-אינטלקטואלים", טענה שקשה לראות כיצד הוא עשוי לבסס (הסתמכותו על

רן ברץ הינו דוקטורנט לפילוסופיה באוניברסיטה העברית. מלמד באוניברסיטה ובי"מרכז שלם".

לא שגרתיות שהיו הימור ממשי ויכלו להוביל, לו היו הסיכונים מתממשים, לתבוסות מוחצות. הדבר נכון מקרב גאוגמלה, דרך אוסטרליץ, ועד "מקרה צהוב". אך אלו הן רק דוגמאות לניצחונות אדירים ומפורסמים; ישנם עוד הרבה מהלכים צבאיים קטנים יותר ומפורסמים פחות שהשיגו את מטרות הלחימה בדרכים שונות (ואפילו בהיסטוריה הצבאית הישראלית).

ה"מדע" הצבאי

מילשטיין מאמין שניתן להפוך את מקצוע המלחמה והביטחון ל"מדעי". שאלת "מדעיות" המלחמה איננה חדשה, ומילשטיין מביע מעין עמדה מתקופת ההשכלה האופטימית (שאפילו אז לא זכתה לעדנה יתרה), אשר נדחתה בשל הבנה פילוסופית עמוקה יותר של המלחמה, ניסיון מלחמתי מצטבר, והבנת המציאות הצבאית המקצועית. מידה מסוימת של טעות, כשל וקושי – אותם תוקף מילשטיין בכתביו – היא מאפיין אינטגרלי של פעילות צבאית, בה שני צדדים – לא פעם מוכשרים ומקצועיים למדי – מנסים להפגיע, לתחבל, להכות, להרוג ולהשמיד אחד את השני, בזירה מלאה באי-ודאות, אלימות וקטל. כך שמקצועיות צבאית-אסטרטגית איננה מקצועיות מתמטית או אפילו הנדסית, והדרישה להחיל שם נורמות מתחומים אלו מופרכת מראש. מקצועיות צבאית פירושה פשוט: לנצח בקרב, וברמה הגבוהה יותר, במלחמה. לאורך כל ההיסטוריה הצליחו בכך אלפי מפקדים ואסטרטגים מוכשרים שניהלו צבאות מקצועיים. לזלזל בהם ובהשיגיהם המרובים איננו מעשה נבון.

הטענה שיש, או יכול להיות, "מדע" צבאי, יוצאת נגד מיטב ומרב האסטרטגים וההוגים הצבאיים בהיסטוריה. אין "מדע" המלחמה, אלא יש מדעים המסייעים בידי המצביא באומנותו המעשית (ואין לבלבל זאת עם הטענה שאין למצביאות תיאוריה: לאסטרטגיה יש תיאוריה כללית והיוריסטית, כפי שלמדע יש כללים מעשיים). דהיינו, מצביאות, מתוך אופיה המעשי הדו-צדדי ואי-הוודאות הרבה המאפיינת את פועלה ואת קבלת ההחלטות שלה, שייכת לתחום האומנותי, תחום הידע המעשי¹, והמדע – בהיבטו הטכנולוגיים – משמש לעזרו בלבד. ב"אומנות המלחמה" עסקינן, מאריסטו וסאן-טסו, דרך נפוליאון וקלאוזביץ, ועד לידל-הארט ומצביאים אינטלקטואלים בני מינו.

אמנם, יש המבלבלים את היוצרות. מחוללי ה"טרנספורמציה" בצבא האמריקאי, שניסו להפוך את המדע והטכנולוגיה למכתיבי האסטרטגיה, יזמו בשנת 2002 משחק מלחמה בעלות של 250 מיליון דולר – כנראה היקר בהיסטוריה – להוכחת צדקתם האסטרטגית. במשחק,

שאיננה נקודת מוצא נכוחה לבירור היסטורי, אסטרטגי, פילוסופי, או אחר.

ב. 1. רוב הקרבות הגדולים או החשובים דיים כדי להיות מוזכרים בהיסטוריה נערכו על-ידי אנשי מקצוע, שהקדישו למלחמה את מיטב חייהם. אם הללו ניהלו כמעט רק קרבות כושלים, נשמטת הקרקע מתחת לרעיון המקצועיות הצבאית, ואיתו אובדת היכולת לשפר את הכשרת אנשי הביטחון. אם נכרת גזע המקצוע הצבאי, שעיצב במידה רבה את ההיסטוריה האנושית, תלויות טענותיו של מילשטיין באוויר. שוו בנפשכם כי מילשטיין היה טוען שלמרות העובדה שמזה אלפי שנים עוסקים באינטנסיביות אנשים רבים ומוכשרים להפליא בפיתוח הנדסת מכונות והקנייתה לתלמידים, להוציא מתי מעט גאוניים לא היו בעולם מהנדסים מקצועיים, תורה הנדסית או תהליך הכשרה מוצלח למהנדסים. האם היה מישהו עשוי להשתכנע שבמצב זה יש תוחלת לפתרון בעיית הכשרת מהנדסים?

ב. 2. קביעת מחירה הסביר של מלחמה איננו עניין אובייקטיבי, ונדמה שמילשטיין סובל ממחלה ישראלית של דרישת מינימום אבידות, מבלי להבין שהדגשה זו באה על חשבון קביעת יעדים אסטרטגיים ועמידה בהם. ממילא, ישראל שילמה במלחמותיה מחיר יחסי זעום ביחס לאינספור קרבות ומלחמות בהיסטוריה. על מילשטיין להכיר בכך שמחיר כלשהו בקורבנות – כולל כתוצאה מניסוי מהלכים לא בטוחים, משימות הקרבה, טעויות, רשלנות, אימון חלקי, יכולת היריב, אש כוחותינו, ועוד – הוא חלק הכרחי וידוע של קרב ומלחמה. אסטרטג שואל את השאלה: האם הושגו היעדים האסטרטגיים? שאלת המחיר (בוודאי ביחס לישראל), צריכה להיות משנית ושולית. תכלית הביקורת ההיסטורית-צבאית איננה למזער אבידות. לגרמנים נהרגו בכיבוש צרפת ב-1940, במהלך חמישה שבועות, יותר חיילים מאשר לישראל ב-60 השנים האחרונות. האם מישהו עוסק ברצינות בבירור מחירה של הצלחה אסטרטגית אדירה זו?

ב. 3. הטענה שהמשימות לא הושגו ברוב הקרבות גם היא אין לה על מה להישען, אלא אם מדובר בהתחכמות: בדרך-כלל יש צד מפסיד או מנצח (כולל במקרי תיקו), כך שא-פריורי 50% מן המשימות אינן מושגות. אם לא לכך הכוונה, ואנו בוחנים את הניצחונות (ואפילו הפסדים רבים), מגיעים בנקל למסקנה ההפוכה: באינספור מקרים הושגו המטרות הצבאיות המוגדרות באופן מקצועי ואפקטיבי, למרות שלא פעם השתמשו בתחבולות

הרובד התיאורטי של האינטלקטואליזציה המילשטיינית

מצע העיוני של הצעת מילשטיין ישנו ליקוי חמור: אי-הבנה או אי-הכרה במקצועיות צבאית כתחום עצמאי. אצל מילשטיין נעלמה לגמרי ההבחנה הבסיסית והקטגורית שהייתה צריכה להיות נר לרגלי כל העוסק בצבא: אסטרטגיה-צבאית היא תחום עיסוק נבחן ונבדל לגמרי מכל שאר התחומים שנדחקו עם השנים לתוך המושג "אסטרטגיה"⁵.

למילשטיין ידע רב, והוא היסטוריון צבאי ישראלי חשוב (אם כי מדובר בהיסטוריה דלה ובלתי-מקצועית לדעתו, כך שאין להסיק ממנה מסקנות כלליות). אך כשהוא כותב על ההיסטוריה הצבאית הכללית ניכרות הכללות בלתי מדויקות וקביעות וניסוחים מוזרים, עד שנוצר הרושם

פסל של חניבעל סופר טבעותיהם של כ-80 סנטורים רומאים שנפלו בקרב קנה

מול הכוח האמריקאי הטכנולוגי על שיטותיו ה"מדעיות", עמד בראש כוח האויב הווירטואלי אסטרטג בשם פול ון-ריפר, מבקר חשוב של חוסר מקצועיותם הצבאית של האזרחים מובילי מערכת הביטחון האמריקאית.² בשיטות קונבנציונאליות להחריד, הטביע ון-ריפר, סמוך לתחילת המלחמה, 16 כלי שיט אמריקאיים, והרג עשרות אלפי חיילים וירטואליים. אך האמריקאים סירבו להפיק לקחים. במקום זאת, הם התחילו את המשחק מחדש, כשהפעם הם מכתיבים לון-ריפר את הצעדים בהם עליו לנקוט. בתגובה התפטר ון-ריפר מן הצבא, ומסקנותיו, המצטרפות לדעת האסטרטגים הגדולים בהיסטוריה, מצוטטות להלן:

אומנות המלחמה ומדע המלחמה אינם שווי דרגה. אומנות המלחמה היא בבירור החשובה ביותר. המדע צריך לתמוך בה. בכל זמן שהמדע מוביל את יכולת החשיבה והביצוע המלחמתיים שלך, אני מאמין שאתה צועד בנתיב מסוכן.³

זיהוי הבעיה והפתרון של מילשטיין

שוב לישראל ולעיקר הבעיה הביטחונית, אותה מזהה מילשטיין בחוסר האינטלקטואליזציה של המקצוע הצבאי. כפתרון לכך הוא מציע "מהפכה קופרניקאית", הכוללת שני מרכיבים: (א) שינוי הכשרתם של קציני צה"ל, כך שתכלול גם מקצועות כסוציולוגיה, יחסים בינלאומיים וניתוח מערכות (הוא מציין גם כלכלה, תרבות, חינוך, אנרגיה, תקשורת, ומוסיף: "וכו"), ומזל שלא הגיע עדי מנהל עסקים, שכן תוצאות "מהפכה קופרניקאית" אמריקאית אחרת, בה ניסו להפוך את הקצין ל"מנהל", התבררו היטב במלחמת וייטנאם⁴. (ב) הקמת "מרכז לאומי לביטחון ישראל", שבו תתרחש הכשרה זו, אך גם יתבצע הרבה יותר מכך: מרכז זה נוטל למעשה את האחריות על כלל סוגיות הביטחון בכל רובדיהן. מילשטיין גם מציב דרישה – שהוא מכיר בבעייתיותה מצד הדמוקרטיה – שמדינאים מובילים יוכלו להיבחר אך ורק לאחר שעברו הכשרה באותו מרכז.

הפתרון של מילשטיין כה רחב, מקורי ומקיף, עד שקל לאבד את המיקוד. הבעיה המקורית ברורה: ליקויים בחשיבה ובביצוע האסטרטגיים-צבאיים של קצינים. הפתרון נוגע לבעיות בשורש השיטה הדמוקרטית ה"פוסט-מודרנית" (בלשונו של מילשטיין, אך באיזו דמוקרטיה ממשית הוחלו אי-פעם רעיונותיו?), ובכלל בעיות המדינה, דרך הקמת מוסד חדש וחוסר תקדים. בכל זאת, יש לנסות לבחון את ההצעה מבחינה תיאורטית ומעשית, כאשר אל מול עינינו העיקר: בעיית מקצועיותם האסטרטגית-צבאית של מי שמופקד בישראל על השגת ניצחון במלחמה.

אלכסנדר הגדול בקרב איסוס, חלק מפסיפס שהתגלה בפומפיי

ששירת בצבא-הרגלים התמצה לרוב בשירות חובה קצר יותר מזה הנהוג בישראל.¹¹ גם לטענה שמשה לימד את יהושע בן-נון אסטרטגיה ומלחמה אין על מה להסתמך, ומן הכתוב סביר יותר להניח שהאחרון היה תלמיד מוכשר בעיקר של הניסיון. אם כך נראית האינטלקטואליזציה שמילשטיין יחולל, אם זהו חוש הביקורת שתפגין, אוי לה מיוצרה.

ביקורת זו איננה סתמית. היא באה להדגים את הכשל העיוני העקרוני של מילשטיין, הגורם לכך שהוא איננו מזהה את הבעיה העיקרית: היעדר מקצועיות אסטרטגית-צבאית ראויה לשמה בצה"ל. על כשל זה מנסה מילשטיין לפצות בדרישה ל"אינטלקטואליזציה" של "מדעי" המלחמה על-ידי הוספת מקצועות ממדעי-החברה (ואולי גם הרוח) שהם ברובם בלתי-רלוונטיים לניצחון במלחמה. והרי מדעי-החברה אינם בדיוק "מדעים", על-פי הגדרתו החמורה של המושג, ואינם עשויים להגיע להכללות וניבויים ברורים או להציג תובנות מעשיות משמעותיות. הדבר נכון אפילו לגבי שאלות בדבר סוציאליזציה צבאית, בה, למשל, מתנהל ויכוח סוציולוגי-היסטורי-צבאי מר על הסיבות לכידות יוצאת הדופן של הוורמאכט במלחמת העולם II, או על היעדר הלכידות בצבא האמריקאי בווייטנאם.¹² בנוסף, במקצועות אלו באה לידי ביטוי, בתכיפות מדאיגה, תפיסת עולם אידאולוגית ופוליטית; מילשטיין עצמו מכיר בכך כשהוא מדבר על "בגידת האינטלקטואלים" באקדמיה. כך שאין סיבה טובה להניח שהפיכת המפקד לסוציולוג ואיש מדע-המדינה תשיג תוצאות טובות מאשר הכשרתו כ"מנהל" באמריקה של שנות ה-60 (תפיסה שלמרבית הצער חלחלה לצה"ל).

שהשכלתו בה, ובאסטרטגיה-צבאית, ספוראדית ולא-שיטתית. למשל, הוא מזכיר את לידל-הארט אך לא מציין את רבו פולר, מעלה את גודריאן ויאבחת מגלי, אך מתעלם מאבי התוכנית מאנשטיין (שנקרא על-ידי יריבי גרמניה "האסטרטג"), ומזכיר את חניבעל (טקטיקן גדול ואסטרטג בינוני) ואת קרב קנה (Cannae) המבריק, אך לא מעלה בהקשר זה את גדול האסטרטגים אלכסנדר או את סקיפיו אפריקנוס (מביס חניבעל); זאת למרות שהמצביאים המושמטים הם אסטרטגים מרשימים הרבה יותר מן המוזכרים.

מילשטיין גם מהלל את מעלותיו המוסיקליות והפילוסופיות של פרידריך הגדול, אולי כדי לתמוך בריבוי המקצועות שהוא דורש מן המצביא, אך שוכח שתכונות דומות להפליא אפיינו גם את מולטקה "הצעיר", הרמטכ"ל הכושל של הצבא הגרמני בתחילת מלחמת העולם הראשונה, שהחריב את תוכנית שליפן והפך את החזית המערבית לשדה קטל אכזרי, מיותר, מכווער, ומיותר מאסטרטגיה. פרידריך, אגב, ללא ספק מצביא דגול, הפסיד יותר מאשר ניצח במלחמת שבע השנים ובירתו נכבשה יותר מפעם אחת; רק האופי הלא-לאומי של המלחמות שנוהלו נגדו, כמו גם מותה של הצארניא אליזבת, הצילו אותו ואת פרוסיה הלא-גדולה והלא-חשובה במיוחד של אותה תקופה.⁶ על גאוניותו של נפוליאון אין חולק, אלא שהוא עצמו קבע, ביהירות אופיינית, לקראת סוף ימיו: "נלחמתי ב-60 קרבות, ולא למדתי דבר שלא ידעתי מלכתחילה",⁷ והורה כי "בני צריך [...] לקרוא ולחשוב על המערכות של המצביאים הגדולים. זוהי הדרך היחידה ללמוד את אומנות המלחמה".⁸ והיכן קלאוזוביץ,⁹ מולטקה "הקשיש" ושליפן? לסיום, הצהרתו הדרמטית כי "במאתיים השנים [האחרונות] לא חל כל שינוי בתרבות הצבאית ובדלות הפרסומים של המצביאים וההיסטוריונים", שגויה עובדתית באופן חמור, אם נלקוט לשון עדינה.

השמטותיו ודגשיו של מילשטיין משולים לכתיבה על הצורך בלימוד היסטוריה של הפסיקה תוך אזכור קפלר, מאך, ולרנץ, מבלי להזכיר את הצורך ללמוד את גלילאו גלילאי, ניוטון ואיינשטיין. הוא גם איננו מהסס להציע כעובדות מיתוסים ורבעי-אמיתות, כקשר החינוכי בין אלכסנדר ואריסטו, שהיה קצר למדי (כ-3 שנים) ואין בדל הוכחה שהיה לו דבר עם גאוניותו האסטרטגית של אלכסנדר (אם כבר, אריסטו צריך היה ללמוד אסטרטגיה מן המקדונים, אשר בנו באותו זמן, תחת פיליפוס ה-II אבי אלכסנדר, צבא חדשני ומקצועי לעילא שהביס במהרה את היוונים והשבטים הצפוניים, ומאוחר יותר את פרס),¹⁰ או הצהרתו שבאתונה העתיקה "חינוך והכשרה ביטחונית היו תנאי לעצם ההתאזרחות", כשלמעשה אזרחים רבים מן המעמד הנמוך לא שירתו או היו מלחים פשוטים בצי (אזרחות הוקנתה אוטומטית מתוקף לידה לאזרחים), וממילא "החינוך וההכשרה" של המעמד הבינוני-גבוה

למעשה, רק 2 היו אצילים במוצאם.¹⁵ הפרוסים הבינו את יתרונות הקידום על סמך מצוינות, אך, כידוע, דחו את מסרי המהפכה הצרפתית, והעמידו אל מול הליברליזם את הרומנטיקה והלאומיות. במדינה שמרנית ומיליטריסטית כפרוסיה, הקצונה הייתה מודל לחיקוי וחלק מן החברה הגבוהה, ולכן יצרה המריטוקרטיה בעיה חברתית, כשעירבה בני מעמד בינוני ונמוך עם אצילים בחברה הגבוהה. כדי לפתור בעיה זו השלימו הפרוסים את חינוכם הכללי של קציניהם, ויידאו שיהיו תרבותיים ומשכילים.

שורש ה"אינטלקטואליזציה" הפרוסית הוא, אם כן, פוליטי וסוציולוגי, ולא צבאי. לא מהפכה אינטלקטואלית צבאית עמדה לנגד עיני הפרוסים, אלא דמות הקצין במדינה תרבותית ביותר, אך גם שמרנית ומיליטריסטית במיוחד. אגב, התחולל בעניין ויכוח של ממש, כשנגד גישה זו טענו, למשל קלאוזביץ ומולטקה "הקשיש", שיוצא שחר ההשכלה הכללית בהפסד המקצועיות הצבאית והיכולת האסטרטגית. ואמנם, כשהיו האחרונים בעמדות סמכות הם קיצצו בשעות ההשכלה הכללית, מבלי שניכרה פגיעה כלשהי ביכולת הצבא (בלשון המעטה).

ואמנם, כאן הלקח החשוב ביותר למילשטיין: ההשכלה הכללית הרחבה שהקנה שרנהורסט לא הביאה את המזור לבעיה ולא הפכה את המלחמה למדעית (עיון בכתבי שרנהורסט מראה שממילא לא האמין באפשרות זו),¹⁶ אלא, לשיטתו שלו, יצרה דווקא את תלמידו המובהק של שרנהורסט: קלאוזביץ, בו מילשטיין מזלזל. כך שקשה לראות כיצד השכלה כללית תורמת לפיתוח "מדעי" המלחמה. ועוד, אצלנו ממילא כבר היום לרבים מקציני צה"ל תואר אחד או יותר במדעי החברה או הרוח (דהיינו, יותר שעות לימוד לא-צבאיות מאשר בהכשרת הקצונה בפרוסיה בזמן כלשהו), והם לומדים אצל אנשי רוח וחברה ברבות מהכשרותיהם הצבאיות; האם השתפר מצבנו? גם לדעת מילשטיין לא. מילשטיין למעשה מעלה את מיון ערבוב התחומים, שהתגלה כלא מועיל (אם לא גרוע מכך) למקצועיות הצבאית ולמחשבה האסטרטגית-צבאית.

שורש הבעיה

שורש הבעיה הצבאית בישראל הפוך בתכלית. מה שחסר לאנשי צבא בישראל, הן ברמה התיאורטית והן ברמה המעשית, מצוי כל-כולו בתווך של אסטרטגיה-צבאית. ברמה התיאורטית, כמעט לא מלמדים בצה"ל אסטרטגיה במובן זה, קל וחומר שלא מתרגלים אותה ומעיינים בה. פירוש המושג "אסטרטגיה" בצה"ל נתפס בדרך כלל במונחי מדע המדינה, הקושר את הביטחון לפרמטרים מתחום המדיניות, היחסים הבינלאומיים, כלכלה, חברה וכו'; כלומר, במקרה הטוב הגדרה מתחום ה"אסטרטגיה-רבתי" (אותה מגדיר לידל-הארט כ"המדיניות הקובעת את הפעלתו [של הכוח

מימין לשמאל: מולטקה "הקשיש", רון וביסמארק, ממחוללי המיליטריזם הגרמני

מילשטיין נסמך, ובצדק, על החינוך הצבאי הפרוסי של תחילת המאה ה-19,¹³ אך שוגה בניתוח "המהפכה האינטלקטואלית" שהתרחשה שם. שרנהורסט, אבי "המהפכה האינטלקטואלית" הפרוסית, שאמנם הוסיף לא-מעט לימודים כלליים להכשרת הקצין, עסק בעיקר באסטרטגיה וחינוך צבאי (ולא כללי), וחשיבותו ההיסטורית העיקרית מצויה בתרומתו לעיצוב הדוקטרינה הצבאית בזמנו ולפיתוח שיטת לימוד המשכללת את היכולות המקצועיות-צבאיות בתוכנית הכשרת הקצונה.¹⁴ אכן, הוא למד ממורו, הרוזן פרידריך וילהלם ארנסט, כי על הקצין להיות משכיל ורחב אופקים, אך שורש התפיסה נעוץ בסביבה התרבותית-אינטלקטואלית הפרוסית (מחוץ להקשר ותכלית צבאית), ובעיקר בסיבה חברתית אחת עיקרית, המוסברת להלן. צבא המהפכה הצרפתי, במיוחד אצל נפוליאון, הוכיח באותו זמן את יעילות המריטוקרטיה הצבאית (בין השאר כשהביס את הפרוסים ב-1806). מבין 26 המרשלים של נפוליאון, 3 היו טוראים בזמן המהפכה (זיורדן, אודינו, ברנדוט), 4 סמלים (אוגיריו, לפבר, ניי, סו), ואחד פושע (ויקטור). מסנה המצטיין היה בן חנווני שהצטרף לצי בגיל 13 כמשרת, מורא מטיל האימה היה בנו של פונדקאי.

הצבאי] והמשלבת אותו עם כלי-נשק אחרים: כלכליים, פוליטיים, ופסיכולוגיים¹⁷, ובמקרה הרע, מספר הלימוד של החוג האקדמי הלא-רלוונטי. מעטים יבינו באסטרטגיה את אומנות ניהול המאמץ הצבאי כך שיוביל לניצחון במלחמה (פחות או יותר לפי כוונתם של, למשל, קלאוזוביץ, מולטקה "הקשיש" ולידל-הארט).¹⁸

מלחמה היא תופעה אנושית ייחודית, נבדלת במובהק ויוצאת דופן, שיש לה תיאוריה, עקרונות מעשיים וכישורים ייחודיים משלה. ניצחון במלחמה הוא תכלית המקצוע הצבאי, אומנות מעשית מסוימת, המכונה על-ידי האסטרטגים הגדולים ההוגים בה וכותבים עליה, "אומנות המלחמה". ניצחון זה איננו מושג על-ידי סוציולוגים, אנשי יחב"ל, מנתחי מערכות, או חבריהם לפקולטה, אלא על-ידי אסטרטגים מקצועיים. לאסטרטג מיומנות ייחודית, הדורשת יכולות שכליות ואישיותיות מורכבות ויוצאות דופן, שבינן לבין מדעי החברה האקדמיים אין דבר וחצי דבר. למשל, תפיסת הזמן-מרחב של האסטרטג דורשת כשרון ושכלול רב, שכן היא באחת מביאה בחשבון את גודל היחידות, תוואי הקרקע, אמצעי תחבורה ואספקה, סכנות מצד האויב ותנועתו, מאפייני תנועה ומהירות של יחידות, וכו' (לא ייפלא, לכן, כי רוב המצביאים היו קוראי מפות מומחים; מולטקה "הקשיש" ושלפן אף כתבו ספרי גיאוגרפיה צבאיים, ושלפן פתח כל יום בביקור בחדר המפות). המצביא נדרש להרכיב במשך כל זמן המלחמה תמונת-קרב עדכנית מפיסות ידיעות, וממנה לשקול מהם יתרונותיו הנוכחיים, כיצד לממשם, אילו יתרונות ברצונו להשיג, היכן הוא חשוף ופגיע, מהי תוכניתו המשוערת של היריב, באיזה תוואי יכולים הכוחות לנוע, איזו מטרה אסטרטגית ישיגו התנועות האפשריות השונות, למה מצפה היריב, ועוד, ואז להוציא לפועל את המהלך הצבאי המיטבי. מדובר במאמץ מנטאלי מורכב, הנעשה בלחץ זמן, קרב ואחריות.

ככל אומנות, גם לזו הצבאית אידיאל של מקצועיות. מסיבות שונות, לוקה צה"ל במקצועיות הצבאית ברמות השונות (הזלזול הכללי בחברה הישראלית במקצועיות כערך בוודאי קשור לכאן). החשוב מכל ושורש הרע הוא הליקוי בהיבט העליון של אומנות המלחמה, קרי, ברובד האסטרטגי-צבאי. הסיבה העיקרית לכשל זה כרוכה באופי הכשרת הקצינים בצה"ל, המתמקדת בהקניית ערכים, טקטיקה, וסוגיות מטא-ביטחוניות ופריפריאליות, אך מעט מדי מן המקצוע האסטרטגי-צבאי עצמו. מרגע שאין מומחיות אסטרטגית, אין תורת-לחימה רצינית, לא מוגדרות מטרות אימון והכשרה ברורות ליחידות ולחיילים, והצבא מתנהל בעיקר ממקרה למקרה, ללא תכנון ותכלית משמעותיים.

כך שהבעיה למעשה הפוכה ממסקנותיו של מילשטיין: הקצין הממוצע סופג הרבה יותר מדי "יחסים

בינלאומיים", "כלכלה", "ניתוח מערכות", "סוציולוגיה", וכן גם "משפטים" ועוד תחומים (גם מבלי להיות מודע לכך), אבל במקצועו שלו איננו זוכה להתמחות ראויה לשמה, ולא בזכות יכולתו במקצוע הצבאי הוא מתקדם בסולם הפיקוד. כך מסורסת החשיבה הצבאית, ואיתה, יכולת הצבא להילחם ולהיבנות לקראת מלחמה.

מילשטיין צודק בביקורתו; ישראל היא אמנם מדינה בעלת ליקויים צבאיים רבים. אלא שהסיבה לכך היא חוסר משווע במצביאים מצטיינים (המולידה אינספור תופעות הרות-אסון בצבא ובמערכת הביטחון), ולא בקצינים פסיכולוגים, סוציולוגים, מדעני מדינה ומנתחי מערכות; כאלו דווקא יש לצה"ל לא מעט. מילשטיין מתמיץ עיקר זה, אולי, בין השאר, בשל זלזולו העמוק באנשי צבא מקצועיים לאורך ההיסטוריה כולה ואי-הכרתו במקצוע הצבאי כנבדל, כמו גם במסר האחד למדי של גדולי האסטרטגים בסוגיית ההכשרה הנחוצה למצביא.

הרובד המעשי של האינטלקטואליזציה המילשטיינית

ס ברובד המעשי מילשטיין רחוק מלשרטט פתרון ריאלי, ובכלל, חשיבה תוצאתנית איננה מאפיינת את המלצותיו. ניקח, כדוגמא מייצגת, את מחשבתו כי צבא צריך להיות "ביקורת" ולא "מיתולוגי". ניכרת האמת "הנאה והטובה" בהצהרה זו, אך היא עומדת מול צורך צבאי מובהק. אם ניטלת ההילה האופפת את הפיקוד, אובדת נכונותם של החיילים לצעוד למשמע פקודת מפקדיהם אלי הקרב והמוות. הביקורת כאן היא אולי ידידתה של האמת, אך באחת היא עשויה להיות גם אויבתה של רוח הקרב. מסיבה זו הוחלפו במערכות שונות גם מפקדים טובים מתוך שאיבדו את אמון פקודיהם, וקודמו מפקדים בינוניים שזכו בו; כזה היה, למשל, מינוי מונטגומרי למפקד הארמיה ה-8 במצרים ב-1942, שלוה בהכנה פסיכולוגית לחיילים הבריטיים כי הנה בא מושיעם היכול ל"שועל המדבר" רומל. רוחו הביקורתית של מילשטיין איננה, ואסור שתהיה, אופיינית לאף צבא (למצער בקרב דרגים לוחמים), שאחרת הסיכוי להשיג את נאמנות החיילים וציותם יישאף לאפס.

מכאן לבעיה העיקרית. נניח שמילשטיין צודק: יש להוסיף מקצועות לימוד לא-צבאיים שונים להכשרת אנשי ביטחון במוסד אינטלקטואלי חדש. נניח שיש תקציב, נכונות ותוכנית הקמה. עדיין נותרת השאלה: מי ילמד את הקצינים ויחקור את מדיניות הביטחון? היכן מצויים אינטלקטואלים שהם גם מדענים ישרים, גם בעלי חשיבה ותרבות מיליטריסטית, גם לא הושחתו בשל שירותם במערכת הביטחון ה"מנוונת" או באקדמיה

ה"מתקרנפת", וגם מעוניינים להקדיש את מיטב חייהם ויכולתם האקדמית לבניית מערכת ביטחון צבאית: לא קשה להעריך שאין מסה קריטית של אנשים יוצאי-דופן שכאלו בארץ, ומבין אלו העשויים להתאים רבים לא יקדישו עצמם למוסד החדש, אלא יוסיפו אותו כעיסוק צדדי לקריירה הביטחונית או האקדמית שלהם. כך שמילשטיין הוא מהפכן בלי צבא מהפכה. חסרה לו הנקודה הארכימדית האנושית להשעין עליה את מנוף השינוי.

אבל בחוסר-התוחלת המעשית לא סיימו. מחשבתו של מילשטיין מאופיינת גם באוטופיזם. מילשטיין מציע מודל גורף הכולל מהפכה שלטונית ותיאורטית, שלא קיים בדמוקרטיה כלשהי ולא נוסה בשום מערכת ביטחון. היה, אם כן, כדאי וראוי שישביר כיצד עשוי המודל להצליח. מדוע שהאקדמיה שלו לא תתנוון ותושחת כשאר המוסדות הישראליים, ואף תהפוך לעוד מוקד כוח "שרידותי" שישתף פעולה עם השלטון עבור טובות הנאה? מילשטיין בוודאי איננו סומך רק על יושרה ואמת; הללו מנוגדים ל"עקרון השרידות" שלו. ובכלל, מדוע תיעשה פריצת דרך "מדעית" בתחום שמוחות מעולים, משכילים להפליא ורב-גוניים, הפכו ועסקו בו במהלך ההיסטוריה כולה ללא כל הישג משמעותי (לדעת מילשטיין)? השאלות הללו נותרות ללא מענה. "המרכז הלאומי לביטחון ישראל" הוא אם כן סיסמא לא בדוקה הרבה יותר מאשר תוכנית פעולה ריאלי. בקיצור, מדובר באוטופיה.

הנקודה הארכימדית לפתרון

בניגוד לטענת מילשטיין, צבאות מקצועיים ומצביאים מוכשרים התקיימו גם התקיימו לאורך ההיסטוריה. ניתן, לכן, לאמץ באופן מושכל ומותאם לתקופה העכשווית מודל שהוכיח עצמו ודפוסי הכשרה ופעולה שעבדו לאורך שנים. הדוגמא ההיסטורית המודרנית המאלפת ביותר היא המטכ"ל הפרוסי. מטה זה סיפק למערב המודרני את גדולי האסטרטגים, הפיקודים והצבאות. הוא לא התבסס על "מהפכות", לימוד מקצועות מדעי-החברה והרוח, או שילוב תורות אזוטוריות, אלא על עבודת הכשרה קשה וממושכת, בה אומנו קצינים במקצועם, ולמדו מחשבה ויישום של אסטרטגיה-צבאית. התבוננות המעשיות המוצגות בהמשך מתבססות על המודל הפרוסי ועל ניתוח התפתחותו הממשית וההיסטורית של המטכ"ל הפרוסי.¹⁹ (כמובן, מי שמחפש לבקר מוסד זה, ימצא כשלים, בעיות וטעויות רבות, ובכל-זאת מדובר במה שנחשב, בזמנו של מולטקה "הקשיש", לאחד מ-5 המוסדות המושלמים באירופה לצד הוותיקן, הפרלמנט הבריטי, הבלט הרוסי והאופרה הצרפתית.) על שלוש רגליים עומדת ההתמקצעות הצבאית: (א) ניסיון מעשי; (ב) תיאוריה; (ג) אימון.

א. ניסיון מעשי מושג במלחמה עצמה; בזמן של אי-מלחמה מקומית, מוצבים קצינים בצבאות זרים המצויים בלחימה – אפשרות שכמעט איננה פתוחה בפני ישראל.

ב. נקודת המוצא התיאורטית הבסיסית לאסטרטגיה היא שיש ערך שלא יסולא בפז ללימוד אסטרטגיה מפי האסטרטגים הגדולים, לצד התעמקות מתמידה בהיסטוריה צבאית (מתוך התבוננות אסטרטגית-צבאית). חשיבה זו משותפת לכל האסטרטגים הגדולים ולאיינטלקטואלים המבריקים שפיתחו מקצוע זה.²⁰ לכן יש ללמוד ככל הניתן היסטוריה צבאית ולקרוא על ובכתביהם של האסטרטגים הגדולים. חשוב גם לחקור את ההיסטוריה הצבאית באופן עצמאי, ולפרסם מאמרים וספרים בנושא, כפי שעשו גדולי האסטרטגים המודרניים, בהפגנים בזאת את יכולתם האינטלקטואלית במקצוע המעשי.

ג. רוב הזמן הצבא איננו נלחם, ועליו לפצות על כך, חלק ניכר מזמנו, בהתכוננות למלחמה בכל הרמות. לאימון צדדים רבים, חלקם פיסיים בלבד, אך כאשר מתקדם מפקד ומגיע למידת אחריות משמעותית, עליו ללמוד לחשוב כאסטרטג צבאי, וכמובן, להתמקצע, להשתפר ולהתקדם מקצועית בתחום לצד התקדמותו בסולם הדרגות. בהבנת וקבלת החלטות אסטרטגיות-צבאיות ניתן להשתכלל ולפתח אינטואיציות מושכלות רק על-ידי קיום סימולציות ומשחקי מלחמה מציאותיים ומבוקרים מסוגים שונים, בתכיפות רבה ובעדיפות גבוהה.²¹

ההצעה לפתרון אם כן פשוטה למדי. בחלק התיאורטי יש להרחיב בהרבה את בסיס הידע הדל מדי הקיים כיום בצה"ל בהכשרה אסטרטגית-צבאית, גם על חשבון סוגיות מטא-ביטחוניות, ערכיות, ואפילו חלק מלימודי הטקטיקה, במידה שניתן לשלבם בהכשרה המעשית לקראת התפקיד.

סעיף האימון וההכשרה דורש מעט יותר מכך, ומתחיל בעריכת תוכנית אימונים אסטרטגיים בצה"ל (ראה נספח). תבנית ההכשרה ברורה: איש צבא צריך להתמודד עם בעיות, קושיות, מצבים ואירועים אסטרטגיים שונים ורבים, ולנסות לפותרן על בסיס קבוע, כחלק משגרת פעילות. הוא צריך לעשות זאת גם ובעיקר בתחרות מול אנשי צבא אחרים, תוך הפקת לקחים ויישום מהירים. עליו לשכלל את תפיסת הזמן-מרחב האסטרטגית שלו, לחדד את יכולת ניתוח מהלכי האויב, להפנים את

נספח :

הלן מוצע מודל ראשוני לשיפור היכולות האסטרטגיות-צבאיות, הכולל משחקי מלחמה ברבדים שונים:

1. משחקי מלחמה קטני היקף, בני יום אחד אך תכופים, המחזדים את המחשבה האסטרטגית בכל הרמות. אצל הפרוסים, ואחריהם בשאר צבאות אירופה, שיחקו קציני מטה במשחקי מלחמה שונים ששילבו לוחות משחק, דגמים שונים שולחנות חול, קוביות וכו'. כיום, בעזרת מערכות המחשוב, קל לעצב לא רק חידות ובעיות אסטרטגיות, אלא גם ליצור התמודדויות של קצינים האחד מול השני בתוך מערכת של כללי משחק מציאותיים, ולהרגיל אותם להתמודדות דו-צדדית הכוללת הפתעות, כישלונות, תמרונים, תחבולות ומלכודות, התחשבות באופי המצביא שכנגד, אבידות וכיוצא באלו. חלק מהטכנולוגיה קיימת. יש לשכללה ולפתח אוסף של כללי משחק ברורים.

א. חלק מן המשחקים יכלול התמודדות מול מצבים התחלתיים שידמו תרחישים מציאותיים, המשלב גורמי הפתעה אסטרטגית ותחכום, כך שהקצין יתנסה במגוון גדול של סוגי קרבות ומלחמה. התרחישים יפותחו בפיקוח ועזרת הצוות החיצוני.

ב. על המשחק להיות מפוקח, בסופו ייערך תחקיר, ובמידת הצורך, ניתן לנסות רעיונות חדשים על-ידי סימולציה נוספת או קרב חוזר, אפשר גם בחילופי צדדים באותו מצב התחלתי וכו'.

ג. על כל קצין מרמת מג"ד ומעלה לשחק במשחק אסטרטגי שכזה בכל שבוע-שבועיים, לכל הפחות כמח"ט. בזמן זה סגנו יקבל פיקוד מלא, ובכך יתייעלו גם ביזור הסמכויות, האמון, והכשרת הסגן. דור המג"דים הוא המפתח, שכן הם מצויים בין אסטרטגיה לטקטיקה, ויותר מכולם הם פתוחים לשינוי ובעלי מוטיבציה. לכן הם יכולים להיות סוכני השיפור המקצועי הן בכיוון מעלה והן בכיוון מטה.

ד. במשחקים יירשמו תוצאות וציונים, על-פי מפתח קבוע ומבוקר שיתחשב ביתרונות מצבי הפתיחה וכדומה. חלק מהתקדמותו של קצין, בוודאי ככל שהוא מתקרב לעמדות

עקרוניות התנועה, הלוגיסטיקה ושיתוף הפעולה הרב-חיילי, לחוות את חשיבות ההפתעה והיצירתיות האסטרטגית, ללמוד להגיב ולנתח נתונים בלחץ זמן ובתנאי מידע חלקי ואי-ודאות רבה, וללמוד להעז תוך התחשבות בגבולות היכולת. הדרך להשיג זאת, כפי שהראו הפרוסים והחרו החזיקו אחריהם בכל אירופה, היא סימולציות ומשחקי מלחמה תכופים באילוצים מציאותיים. לא קשה לענות על השאלה איזו הכשרה יש להתוות לקציני צה"ל, זו שממליצים עליה, ובחלקם גם עברו, למשל, נפוליאון, קלאוביץ, מולטקה "הקשיש", שליפו, לידל-הארט, פולר, מאנשטיין, גודריאן ורבים וטובים אחרים, או זו המהפכנית של מילשטיין, שלא הוכחה מעולם (אם לא הופרכה כבר על-ידי העובדות ההיסטוריות).

אחרית דבר

ידוע, צה"ל נוטה להיבלע במשימותיו המעשיות ולהזניח את האימונים, ובוודאי את ההכשרות האסטרטגיות. אמנם, המשימות הביטחוניות נדמות תמיד כבעלות דחיפות גדולה יותר מאשר משחקי מלחמה, אך כך אובדת ההתמקצעות האסטרטגית-צבאית של הקצינים ונפגעת יכולת הביצוע של המשימה העיקרית: ניצחון במלחמה. קשה להגזים בהשלכותיו של ה"ביצועים" המביא לזלזול בכל הנוגע לפיתוח ואימון היכולת האנליטית-אסטרטגית.

ברי כי הכנת מערך אימונים חדש דורשת כוח אדם ומשאבים לא מעטים. יש להכין תוכניות אימונים אישיות וכלל-צה"ליות, מערכות מידע, סימולטורים, צוות מקצועי, וכו'. חשוב גם להיעזר בפיתוח מערכת האימון האסטרטגי בצוות חיצוני, שיכלול קצינים בדימוס, אנשי משרד הביטחון, יועצים אזרחיים ויועצים מצבאות זרים (יש ממי ללמוד ולייחל לשיתוף פעולה בתחום זה), שייכפו עליו רצינות וקיום אימונים. אבל הדבר מצוי בתחום המעשי. רק על-ידי הקניית כלים תיאורטיים ואימון אסטרטגי, בכלים שבחלקם קיימים כבר עתה, ניתן למקצע ולשכלל את הקצונה בתפקידה העיקרי.

הכשרה אסטרטגית מקצועית תקנה לא רק מיומנות, אלא גם ידע וביטחון-עצמי שיביאו לכך שרעיונות עוועים רבים שהשתלטו על צה"ל לא יקבלו עוד דריסת רגל. החשיבה האסטרטגית-צבאית גם תקרין על כל דרגי הצבא, שכן מרגע שיהיו אסטרטגים אנשי מקצוע, שיבינו את תכלית עיסוקם וישלטו ברזיו, הם ידעו לדרוש ולעצב את הצבא המתאים לתכלית זו. כמובן, נדרשים הקפדה, רצינות, ועניין. אך בלעדי אלו, ממילא דבר איננו עשוי להצליח בשיקום יכולת הצבא לנצח במלחמה.

ה. זמן ההיערכות למלחמה הווירטואלית צריך להיות קצוב בהתאם למוכנות המשווערת של צה"ל למלחמה, כך שתיבדק גם היא, כולל גיוס פתע של מילואים. ■

אסטרטגיות-צבאיות, תהיה תלויה ברמתו כאסטרטג.

ה. קידומו של מי שאיננו מוכשר בחשיבה אסטרטגית והתמודדות תחרותית זו (או איננו מוצא בה עניין), ייעצר ברמה המתאימה.

ה ע ר ו ת

1. הבחנה זו שרירה מאז אריסטו. ראה הבחנתו הקלאסית בין מדע יוצר (poiētike), מעשי (praktike), במונח מדע הפעולה, הכולל, למשל, אתיקה) ותיאורטי (epistēmē), במטפיסיקה, 1025, ב-19-29. האסטרטגיה שייכת למדעים היוצרים (ractical art, technē), כלומר היא אומונות. ראה אתיקה ניקומאכית 1094, א, 3-4: "האומונות של הרופא תכליתה הבריאות, של בונה האוניות – אוניות, של האסטרטג – הניצחון".

2. ראה למשל <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/pentagon/interviews/vanriper.html> .

3. <http://www.pbs.org/wgbh/nova/wartech/nature.html> . כנראה נשכח הלקח הזה שכתב נלמד במלחמת האזרחים האמריקנית (1865-1861), כאשר ווטס-מינט תפקדה כבית-ספר להנדסה ולא למצביאות; ראה: קאטון, ב. מלחמת האזרחים האמריקנית, ת"א: מערכות, 1979, מבוא. מולטקה "הקשיש" לא היה רחוק מן האמת כשאמר שהייתה זו "מלחמה בין שני אספסופים".

4. ראה גבריאלי, ר. א. וסואוגי, פ. ל. משבר בפיקוד, ת"א: משרד הביטחון, 1981.

5. למשל, במילון המונחים של המטכ"ל ומשרד ההגנה האמריקאי ישנם ערכים נבדלים ל"אסטרטגיה" ול"אסטרטגיה צבאית". ראה Joint Chiefs of Staff, Dictionary of Military Terms, NY: Greenhill, 1987.

6. ראה למשל L.H. Addington, The Patterns of War through the Eighteenth Century, Indianapolis, IN: University Press, 1990, pp. 128-131.

7. ר. בן-גיונס, נפוליון: האיש והמיתוס, ת"א: הדר, 1978, עמ' 62. נפוליון מתייחס לפרק הלימוד העצמי והאינטנסיבי שלו בהיסטוריה צבאית, שהחל ב-1788 ונמשך כשנה וחצי, בה עיצב את תובנותיו האסטרטגיות.

8. Napoleon, Napoleon on the Art of War, NY: Free Press, 1999, p. 41.

9. מילשטיין מגיע עד לזלזול בחשוב שבפילוסופים של המלחמה. ראה <http://www.faz.co.il/story?id=667> .

10. ראה, למשל, E. Barker, Aristotle, Politics, NY: Oxford University Press, 1962, pp. xvi-xix, בנושאים מדיניים, לגביהם ידוע כי אריסטו לימד את אלכסנדר, יש סיבה להניח שעצת הראשון הייתה "לשלוט בברברים ולהנהיג את היוונים", אך אלכסנדר דחה עצה זו ופעל, עם התרחבות ממלכתו למזרח, באופן הפוך למדי.

11. ראה, למשל F.E. Adcock, The Greek and the Macedonian Art of War, Berkeley: University of California Press, 1957, p. 5, עמית, מ. תולדות יוון הקלאסית, ירושלים: מאגנס, תשי"ן, עמ' 343, 349. כמובן, ערי-המדינה ביוון, ובתוכן אתונה, היו בעלות רוח מיליטריסטית הרבה יותר מאשר הדמוקרטיות המודרניות.

12. עיין ב-ברטוב, ע. צבאו של היטלר, ת"א: דביר, 1998, היוצא כנגד התזה המשפיעה של Edward A. Shils & Morris Janowitz, "Cohesion and Disintegration in the Wehrmacht in World War II", The Public Opinion Quarterly, 12, 1948, pp. 280-315. באשר לווייטנאם ראה הערה 4.

13. ראה גם הפניה בהערה 9.

2. משחקי מלחמה קבוצתיים בני מספר ימים, בו שני מטכ"לים נלחמים אחד בשני. תרגילים אלו ישלבו, מן הסתם, גם אימון מפקדות, אך הדגש צריך להיות אסטרטגי.

א. שופטים חיצוניים יפקחו וילוו את התרגיל, וייקבעו, על-פי הנתונים וכללי משחק ריאליים, איזה חלק מתמונת הקרב הופך לגלוי לאחד הצדדים במהלך המלחמה.

ב. התחקירים יהיו משותפים, כך שכל צד ידע על איזה תכנון למעשה העיד החלק שראה מפעולות הצד השני.

ג. משחק שכזה יש לערוך לפחות 6 פעמים בשנה, ולהכניס כגורם את תנאי מזג האוויר של אותו זמן. גם כאן ניתן לערוך תורנות אימונים של קצינים הנשארים כמפקדים בפועל בזמן שהאחרים מתאמנים.

3. תרגילים כלל-צה"ליים חצי-שנתיים ייערכו גם הם על-ידי שני מטכ"לים מתחרים.

א. מטכ"ל אחד יהיה בעל כוחות אמיתיים וישלוט בצה"ל כולו, בעוד לשני יהיו בעיקר כוחות וירטואליים. תרחיש המלחמה יהיה ריאלי, והמפקדים יתמקמו בפיקודיהם הממשיים.

ב. התנועות והתמרונים של צבא המטכ"ל האמיתי יתבצעו בפועל על-ידי היחידות. כשלים לוגיסטיים (למשל, חוסר במזון או תחמושת) יילקחו בחשבון.

ג. צוות חיצוני ילווה את משחק המלחמה, ייקבע שיעורי אבידות ריאליים וייבחן בזמן אמת את תוצאות התמרונים ההדדיים. שר הביטחון ישתתף בתרגיל שיכלול עדכונים שוטפים שלו ושיבוט מטכ"ל כפי שאמורות להתרחש בפועל.

ד. משך הזמן יהיה בין חמישה ימים לשבוע (אלא אם כן צד אחד מנצח בבירור לפני כן), בכדי שתפתח שגרת מלחמה מטכ"לית וחיילית.

14. ממילא לא עבד שרנהורסט בחלל ריק אלא בשיתוף פעולה עם רבים. ראה: C.E. White, *The Enlightened Soldier: Scharnhorst and the Militärische Gesellschaft in Berlin, 1801-1805*, Westport: Praeger, 1989; A. Bucholz, *Moltke, Schlieffen, and Prussian War Planning*, NY: Berg, 1991.
15. ראה אצל: הורן, א. כמה רחוק מאוסטרליץ? נפוליאון 1815-1805, ת"א: דביר, 2005, פרק 6. ידוע מכל הוא כמובן סיפורו של ברנדוט (מרשל בינוני דווקא), שבלהט המהפכני קעקע על זרועו "MORT AUX ROIS", "מוות למלכים", ובהמשך הפך בכבודו ובעצמו למלך שוודיה (ואף נלחם נגד נפוליאון).
16. ראה: גת, ע. מקורות המחשבה הצבאית המודרנית, ת"א: מערכות, 2005, עמ' 137.
17. ב.ה. לידל-הארט, אסטרטגיה של גישה-עקיפה, ת"א: מערכות, 1978, עמ' 330.
18. לאונרד, ר. א., *מדריך קצר לקלאוזוביץ*, ת"א: מערכות, 1977, עמ' K.B. Von Moltke, *Moltke on the Art of War*, D.J. Hughes, (ed.), ; 93 CA: Presidio, 1993, pp. 44-46; ב.ה. לידל-הארט, עמ' 329. ישנם עוד, כמובן, רבים.
19. עליהם, ועל החינוך במטכ"ל הפרוסי, ניתן ללמוד בפירוט אצל Bucholz.
20. דוגמה אחת מני רבות: נפוליון, *אמרות המלחמה*, ת"א: מערכות, 1991, אמרות 77-78. השקפה זו משותפת לכל האסטרטגים הגדולים שתועדה דעתם בנושא.
21. אגב, אביו של רעיון זה, שהפך לאבן יסוד בהכשרת האסטרטגים הפרוסיים, הוא לא אחר משרנהורסט, מושא הערצתו (המוצדקת) של מילשטיין.

אין לך תחבולות מלחמה מתוחכמות יותר מתמרוניו של הקצין המצוי המבקש לעלות בדרגה.

סו-ציון (המאה הרביעית לפני ה"ס)